

CZU: 930.1(=162.1):94(478:438)"1527/1538"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5017930>

**RELAȚIILE MOLDO-POLONE ÎN PERIOADA
PRIMEI DOMNII A LUI PETRU RAREȘ (1527-1538) ÎN
CERCETĂRILE ISTORICE POLONEZE CONTEMPORANE**

Ion CHEPTENE

Universitatea de Stat din Moldova

Relațiile dintre Țara Moldovei și Regatul Poloniei în perioada primei domnii a lui Petru Rareș reprezintă un răstimp de tensionare politică generată de reapariția problemei Pocuției, precum și de evoluțiile „negative” politice internaționale în sud-estul Europei. Istoricii polonezi manifestă un interes sporadic față de dezvoltarea relațiilor bilaterale în secolul XVI. Adesea, istoriografia tinde să se orienteze spre unele aspecte fixe, evitând o abordare exhaustivă a rapoartelor moldo-polone. Articolul respectiv vine să puncteze care sunt zonele de interes și cum prezintă istoricii polonezi interferențele politice bilaterale în limita cronologică 1527-1538.

Cuvinte-cheie: Țara Moldovei, Regatul Poloniei, istoriografie poloneză, problema Pocuției, bătălia de la Obertyn, campanii militare, Imperiul Otoman, Habsburgii, conflicte de hotar.

**MOLDO-POLISH RELATIONS DURING THE PERIOD OF PETRU RAREȘ'S FIRST RULE (1527-1538)
IN THE CONTEMPORARY POLISH HISTORICAL RESEARCH**

The relations between the Principality of Moldova and the Kingdom of Poland during the first reign of Petru Rareș represent a period of political tension generated by the reappearance of the Pocutia problem, as well as the “negative” international political developments in the Southeast Europe. Polish historians show a sporadic interest in the development of bilateral relations in the sixteenth century. Historiography often tends to focus on some fixed issues, avoiding a comprehensive approach to the Moldovan-Polish rapports. This article points out the areas of interest and how Polish historians present bilateral political interference in the chronological period 1527-1538.

Keywords: Principality of Moldova, Kingdom of Poland, Polish historiography, Pocuția problem, Battle of Obertyn, Ottoman Empire, Habsburgs, military campaigns, border conflicts.

Relațiile dintre Țara Moldovei și Regatul Poloniei la începutul secolului XVI au fost marcate de tensiuni diplomatice ce au ajuns chiar și la ciocniri militare. Cauza febrilității respective a fost reapariția problemei Pocuției în relațiile bilaterale, chestiune care s-a perpetuat și în perioada vizată actualmente de noi. Limitele cronologice ale primei domnii a lui Petru Rareș (1527-1538) au fost un răstimp de maximă tensiune politică bilaterală moldo-polonă. Interferențele respectivelor relații cu situația politică internațională a generat un grad relativ sporit de atenție din partea istoricilor polonezi față de rapoartele celor două state vecine în această perioadă. Cu toate acestea, cum am remarcat într-o publicație anterioară [1] „relațiile moldo-polone din sec. XVI au reprezentat până nu demult o *terra incognita* pentru istoriografia poloneză”, fapt ce s-a materializat în numărul relativ mic de lucrări științifice ce ar fi abordat problema. Putem chiar afirma că politica „antagonistă” activă a domnului Moldovei Petru Rareș față de Polonia a impus istoriografia poloneză să atragă atenție la respectiva problematică.

Odată cu ocuparea tronului Țării Moldovei pe 20 ianuarie 1527, Petru Rareș a urmărit întărirea domniei, acțiunile sale de iertare a boierilor care au realizat complotul din 1523, stimularea comerțului cu Lvovul și Brașovul și alte acțiuni ale domnului ce se încadraseră perfect în această paradigmă politică. În politica externă domnul avea câteva probleme majore: medierea relațiilor cu Imperiul Otoman, de curând cea mai influentă putere din Sud-Estul Europei, clarificarea chestiunii cetăților Ciceului și de Baltă [2] și moștenită de la predecesori problema Pocuției, ceea ce crea o anumită tensiune cu Regatul Poloniei [3].

Venit la tronul Moldovei, noul domn are dezideratul de a ameliora relațiile cu Polonia, fapt ce îi reușește, întrucât la 27 mai 1527 este semnat un tratat moldo-polon în care se reglementau și problemele de hotar. Situația ia o turnură spre tensionare a relațiilor odată ce Petru Rareș se implică în disputa pentru tronul Ungariei la care pretindeau aliatul otomanilor Ian Zapolya și regele polon Sigismund I. Rezultatul celor două campanii a fost favorabil domnului, care a devenit protectorul Brașovului și al minorității sașe din Transilvania. Dorind să

continue triumful pe arena internațională, Petru Rareș cere polonezilor Pocuția, devenită încă din 1387 un măr al discordiei dintre state [3], apoi o invadează și ocupă. Asigurându-se că acțiunile domnului au fost pe cont propriu, polonezii ripostează învâgând armatele domnului la Gwozdziec și Obertyn, bătălie care a marcat interesul istoriografiei polone pentru Petru Rareș.

Unii istorici polonezi abordând tangențial perioada primei domnii a lui Rareș o cataloghează drept încercări de a urma o politică independentă ce s-a încheiat în cele din urmă cu înfrângere și subjugarea țării, prin înlăturarea lui Rareș de către Imperiul Otoman [4]. Marchând factorii relațiilor tensionate cu partea poloneză în prima jumătate a secolului XVI, unii istorici menționează că respingerea protecției Poloniei asupra Țării Moldovei din perioada lui Ștefan cel Mare, curs care a fost continuat de succesori, a fost o greșeală fatală. Chintesența fatalității fiind politica promovată de Petru Rareș care a mers la tensionarea relațiilor cu vecinii poloni, politică ce nu a avut succes, armatele domnului suferind înfrângere la Obertyn în 1531 și în momentul de cumpănă Rareș nu a avut nici suport polon contra otomanilor în 1538 [5].

Asemenea aprecieri intră în contradicție cu realitatea istorică existentă în 1538, căci regele polon a semnat anterior în 1533 un tratat de pace „veșnică” cu otomanii, unde era vădit declarat că spațiul românesc este sfera intereselor politice ale Porții. Putem admite că conflictul militar a răcit poziția polonă față de Moldova și personal față de Rareș, dar totodată este evident că nemulțumirea otomanilor față de Rareș se datora în speță politicii transilvănene, pe când în conflictul din 1531 sultanul a luat partea moldovenilor. Aceasta ne face să vedem în asemenea abordare tendința de părtinire istoriografică în cadrul analizei și aprecierii relațiilor dintre Petru Rareș și regele polonez.

Într-un alt articol [6], istoricul Dariusz Milewski, tangențial, dă o altă apreciere relațiilor bilaterale moldo-polone, de această dată remarcând existența tratatului din 1533 și „exclusivitatea” interesului otoman, iar evenimentele din 1538 plasându-le în perimetrul rebeliunii domnului moldovean Rareș față de Imperiul Otoman.

Ținem să remarcăm că interesul istoricilor polonezi față de relațiile bilaterale moldo-polone în limitele cronologice 1527-1538 au un caracter generalizat și adesea este analizat și apreciat tangențial. În acest sens o excepție poate fi considerat istoricul polon Zd.Spierski, care are o lucrare fundamentală [7] pentru istoriografia poloneză în problema relațiilor bilaterale moldo-polone.

Apreciind interpretările istoriografiei poloneze asupra politicii externe a lui Rareș din perioada primei domnii (1527-1538), pot fi observate evităările de a marca rolul politicii polone în manifestările externe ale domnului, un moment omniprezent în istoriografia polonă. Chestiune care o deducem din tendința istoricilor de a nu accentua cauzele intensificării relațiilor dintre domnul Moldovei și Marele Cneaz al Moscovei începând cu 1529, dar și mai viabil în 1535, de asemenea campania polonă în Moldova din 1537, la Milewski, e amintită prin prisma că „a fost”.

Evenimentul care cu adevărat și-a găsit teren în istoriografia poloneză a fost Bătălia de la Obertyn din 22 august 1531. În perioada contemporană lupta a devenit obiectul de studiu al câtorva monografii și articole științifice. Despre Obertyn au scris Aleksander Czołowski, M.Kukieł, Marek Plewczynski, Leszek Podhorodecki, Szymon Kobylński. Au fost abordate aspectele militare, politice, precum și ale rapoartelor bilaterale în contextul situației internaționale. Urmează să remarcăm cum au apreciat istoricii poloni rolul bătăliei pentru evoluția relațiilor lui Petru Rareș cu Regatul Poloniei în perioada de până la 1538. Vom remarca lucrările care nu s-au limitat strict la aspectele pur militare.

Aleksander Czołowski a continuat unul dintre articolele sale publicate în 1890 și a scris una dintre primele monografii dedicate bătăliei respective. Monografia „Bitwa pod Obertynem” publicată în 1931 are la bază importante acte din colecția Acta Tomiciana care marchează măsurile politico-diplomatice, militare luate de Seimul de la Piotrków, și a pus în circuit scrisori din corespondența lui Petru Rareș cu regele Sigismund I. Astfel, la sfârșitul lunii ianuarie 1531 Rareș a trimis o scrisoare din Suceava, în care îl informa pe rege că luase Pocuția ce îi aparține legal. Răspunsul lui Sigismund venea să accentueze că acțiunile domnului încalcă toate jurămintele și promisiunile și că domnul a anexat un teritoriu ce întotdeauna aparținea Poloniei. Autorul conchide că corespondența cu domnul Moldovei avea două scopuri: din partea polonezilor, să se identifice poziția otomanilor și să se lungească din timp pentru ca oștirile să fie adunate în Cracovia și Rutenia [8]. Autorul marchează incapacitatea domnului Petru Rareș de a percepe situația politică din zonă mizând pe repetarea faptelor eroice ale tatălui său Ștefan cel Mare, ceea ce nu corespundea cu situația politică, militară a anului 1531 [8]. Concluziile autorului privind impactul bătăliei asupra Țării Moldovei, Regatului Poloniei și situației politice internaționale din zonă, precum și asupra evoluției relațiilor bilaterale sunt prezentate echilibrat.

Cu toate acestea, ținem să remarcăm că lucrarea conține un șir de lacune și erori. Bătălia e apreciată drept sfârșitul disputelor pentru Pocuția, iar victoria – drept o refacere a faimei armatei poloneze în fața moldovenilor după înfrângerea de pe timpul lui Ștefan cel Mare [8]. Politica domnului, în interpretarea autorului, a tensionat relațiile bilaterale și a grăbit înlăturarea domnului de la tronul Țării Moldovei.

Juliusz Demel, în sinteza sa „Historia Rumunii”, a emis o apreciere demnă de notat, remarcând faptul că înfrângerea de la Obertyn și politica de apropiere de Habsburgi și, principalul, de Marele Cneaz al Moscovei, precum și tentativele domnului de a se revanșa pentru această luptă au predefinit poziția antagonistă a Poloniei față de domnul moldovean. Aceasta, plus otomanii nemulțumiți de atacurile asupra polonilor, dar și mișcările de consolidare a statului în plan politic au grăbit căderea lui Petru Rareș în 1538.

Tendința de a marca bătălia de la Obertyn drept punct culminant al relațiilor bilaterale în limitele cronologice vizate s-au accentuat și după 1986. Istoricul militar Leszek Podhorodecki în monografia sa „Sławne bitwy Polaków”, publicată în 1997, a umat cursul lui Zdzisław Spieralski [9] care a numit bătălia drept una dintre cele mai impunătoare victorii ale armatei poloneze în secolul XVI și, la rândul său, cataloga bătălia drept o victorie majoră a armatei poloneze [10], totodată accentuând faptul că Obertyn a fost punctul de tornură în tendința domnului moldovean de a crea un stat viabil ce ar manevra între interesele marelor puteri ca Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Regatul Poloniei. „Greșeala” domnului Rareș fiind miza pe tensionarea relațiilor cu polonezii care ar fi fost unicii aliați reali ai Țării Moldovei contra otomanilor. Astfel, lupta din 22 august 1531 a devenit începutul sfârșitului aspirațiilor moldovene pe arena geopolitică.

În perioada recentă, interes față de lupta de la Obertyn și impactul ei asupra relațiilor moldo-polone a prezentat istoricul Marek Plewczynski, care în anul 2008 a publicat monografia „Obertyn 1531”, în care autorul identifică principala problemă a tensionării relațiilor moldo-polone în disputa pentru Pocuția, teritoriu cu un relief complicat pentru operațiunile militare [11]. Prin prisma abordării din perspectivă militară a evenimentelor, autorul menționa că politica domnului în dispută pentru Pocuția a adus armata poloneză alcătuită din 20 Harunji de husari și patru de pedestrime la Obertyn [11].

Autorul dedică un capitol [11] genezei conflictului, după o retrospectivă începută în 1485. Referindu-se la politica lui Petru Rareș între anii 1527 și 1538, remarcă: „Rareș a încercat să imite politica lui Ștefan cel Mare, dar nu a ținut cont de situația politică schimbată, mai ales dincolo de granița de vest a țării sale” [11]. Marek Plewczynski abordează și tratatul bilateral moldo-polon din 1527, menționând că în el nu se vorbește de o dependență vasalică a Țării Moldovei față de Regatul Poloniei. De asemenea, observăm că istoricul polon susține că tratatul ar fi avut clauza prin care domnul Țării Moldovei, în cazul constrângerii de a se alătura otomanilor contra polonezilor, nu anula pacea cu Polonia. În baza respectivei concluzii, istoricul ajunge la ideea că tratatul și acordurile semnate erau „declarațiile goale ale moldovenilor”, căci polonezii nu ar fi primit ajutor nici contra tatarilor, nici contra otomanilor [11]. Considerăm că asemenea tratare este lacunară, deoarece interpretarea respectivă omite momentul că domnul Rareș s-a angajat în cazul campaniei maghiaro-polone contra otomanilor să adere la respectiva, iar condițiile amintite trebuiau să fie o garanție pentru domn că o oarecare aventură politică nu îl va lipsi de tron, ceea ce e logic apriori, mai cu seamă că exista tratatul polono-otoman de pace asupra prelungirii căruia se lucra în sens diplomatic. Astfel, concluzia istoricului polon este îndoielnică. Prezintă interes și aprecierea personalității domnului Țării Moldovei: „Un om care a venit la putere în Moldova cu ajutorul regelui polonez, care se afla în Polonia de ani de zile și care în cele din urmă a reprezentat cercurile moldovenești poloneze, s-a dovedit a fi un dușman al lui Sigismund cel Bătrân. În plus, a devenit rapid cunoscut drept un conducător dezechilibrat cu ambiție exuberantă. În dorința câștigurilor teritoriale ia depășit pe toți ceilalți. ... El a pretins nu doar la unele teritorii ale Transilvaniei maghiare, dar și la Pocuția poloneză” [11]. Istoricul îl prezintă pe domnul Moldovei Rareș în ipostaze divergente – politic dezechilibrat și ambițios, iar pe regele Poloniei Sigismund I cel Bătrân drept un adept al neutralității care tacit dorea să identifice timpul favorabil pentru un atac asupra otomanilor. Strategie în care Petru Rareș ar fi fost un factor politic iritant pentru manevrele polone între Habsburgi și Otomani. Autorul remarcă și politica pro-rusă a lui Petru Rareș care ar fi îndreptată spre cucerirea Kievului de către moscoviți și a Pocuției de către moldoveni.

Evident, tendința autorului de a prezenta poziția poloneză în tratarea relațiilor moldo-polone în ajunul campaniei hatmanului de câmp Tarnowski în Țara Moldovei nu reprezintă un motiv de a generaliza motivația politică a domnului moldovean prin prisma însușirilor de personalitate și a infantilității politice. Autorul nu a avut nici cea mai mică tentație de a prezenta contextul politico-internațional al Țării Moldovei, obiectivele domnului în promovarea politicii pe filieră poloneză [11]. Marek Plewczynski evidențiază și agreează opinia

lui Zdzisław Spieralski, care admitea că domnul ar fi trimis emisari în Polonia pentru dezinformare. „Sarcina lor a fost de a face Polonia să creadă că acțiunea militară a Țării Moldovei asupra Pocuției a fost realizată în conformitate cu voința sultanului și poate fi un preludiv la un război cu turcii” [11]. Acceptând respectiva apreciere, Plewczynski intră în contradicție cu sine, căci anterior îl aprecia pe domnul Petru Rareș drept „conducător dezechilibrat” mai cu seamă în relațiile sale cu coroana poloneză. Oare ar putea un domn „politic infantil” și „dezechilibrat” să acționeze în modul respectiv? Asemenea momente persistă din ambundență în monografia istoricului polonez; nu dorim să ne oprim la toate, elocvent este și exemplul respectiv.

Spre deosebire de alți istorici, Marek Plewczynski nu apreciază victoria poloneză drept „cea mai ilustră” a cavaleriei poloneze, ci remarcă că luptele pentru Pocuția au continuat adesea contradictoriu până în 1538, când inițial campania polonă condusă de Tęczyński și Sieniawski a eșuat și apoi doar Tarnowski a putut reposta cu asediul Cetății Hotin [11]. Istoricul afirmă că Rareș a generat nemulțumirea otomanilor inclusiv prin politica sa antipolonă și după înlocuire „în conformitate cu intențiile sultanului, Ștefan al VI-lea a menținut relații de prietenie cu Polonia”. Astfel, Petru Rareș a eșuat în manevrele politice între puterile politice din regiune și a plătit cu tronul.

Perpetuarea aprecierilor istoriografice menționate ne permite să formulăm câteva concluzii asupra modalității în care istoricii polonezi văd, analizează și interpretează tema respectivă.

Concluzii

Așadar, relațiile bilaterale dintre Țara Moldovei și Regatul Poloniei au prezentat interes pentru istoriografia poloneză contemporană în perimetrul a câtorva subiecte exacte. Acestea sunt:

1. Perpetuarea problemei „mai vechi” teritoriale în jurul Pocuției
2. Bătălia de la Obertyn din 22 august 1531
3. Impactul politicii externe a lui Petru Rareș asupra situației statului polon în plan internațional după evenimentele din 1538.

Scrierile istoricilor polonezi, în tratarea subiectelor, deraiază uneori spre aprecieri care conturează o poziție părtinitoare filopoloneză. Totodată, este evitată o analiză exhaustivă, integrală a contextului istoric în care aceste relații politice se dezvoltă. Mai mult ca atât, uneori asistăm la prezentarea doar a contextului politic polonez, lacunar rămânând prezentată poziția părții moldovene, în speță motivele domnului Petru Rareș; or, relațiile politice bilaterale implică interacțiunea a două părți. Cauza respectivelor derapaje istoriografice este, din punctul nostru de vedere, lipsa unei comunicări viabile dintre mediul istoriografic polonez cu cel românesc, și invers. O simplă analiză a bibliografiei românești utilizate ne deschide o imagine în care ca referințe sunt utilizate lucrările lui Xenopol, I.Bogdan, I.Ursu etc. și doar periodic apar referințe la lucrările recente ale lui I.Eremia, V.Ciobanu, V.Constantinov, L.Zabolotnaia ș.a. Chestiune care vine să argumenteze teza expusă mai sus.

De asemenea, poate fi observată cu ușurință perpetuarea unor aprecieri istoriografice în lucrările respective care au izul unei continuități din sec.XIX și din opera lui Spieralski în sec.XX. Odată nominalizate de Zd.Spieralski în lucrarea sa „*Awantury mołdawskie*”, interpretările asupra evoluției relațiilor bilaterale în perioada 1527-1538 nu ies din paradigma istorică impusă de acest reputat istoric. Repetăm, aceasta se datorează în mare parte lipsei unei comunicări istoriografice viabile. Reglementarea respectivelor aspecte ține de intensificarea interacțiunii mediilor istorice româno-poloneze în perimetrul problemelor din limitele cronologice anunțate.

Referințe:

1. CHEPTENE, I. Relațiile moldo-polone în sec. al XVI-lea din perspectiva istoriografiei poloneze contemporane. În: *Sesiunea Națională de comunicări științifice studențești*, Chișinău: CEP USM, 2019, p.67-71.
2. EREMIA, I. Unele considerații privind hotarele Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În: *Tyrageția* (Chișinău), 2010, nr.2(19), p.83.
3. EREMIA, I. Statutul juridic internațional al Moldovei la sfârșitul secolului al XIV-lea – omagiul din 1387. În: *Tyrageția* (Chișinău), 2006, anuar XV, p.96-102.
4. MILEWSKI, D. Między patronatem a współpracą – relacje Jana Zamoyskiego i hospodara mołdawskiego Jeremiego Mohyły (1595-1605). În: *Wieki Stare i Nowe* Tom specjalny, p.11-12.
5. MILEWSKI, D. *Moldawia w orbicie wpływów polskich (1552–1572)*. În: *Spotkania polsko-mołdawskie*. Księga poświęcona pamięci Profesora Janusza Solaka, ed. naukowa marcin kosienkowski. Lublin, 2013, p.43-44.

6. MILEWSKII, D. Polskie oczekiwania i polityka wobec obsady tronu moldawskiego w okresie pochocimskim 1621-1624. În: *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne* (Varșovia), 2013, no.20, p.99.
7. SPIERALSKI, Zd. *Awantury moldawskie*. Wiedza Powszechna, 1967, p.213.
8. CZOŁOWSKI, A. *Bitwa pod Oberynem*. Ed.2. Lvov: Drukarna Polska, 1931, p.11-12, 17, 44.
9. SPIERALSKI, Zd. *Kampania obertynska 1531 roku*. Varșovia: Ed. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1962, p.314.
10. L PODHORODECKI, L. *Sławne bitwy Polaków*. Varșovia: MADA, 1997, p.394.
11. PLEWCZYNSKI, M. *Obertyn 1531*. Ed. Bellona, 2008, p.6-28, 50, 82, 83, 84-85, 88, 220-223.

Notă: Articolul este realizat în cadrul Proiectului de cercetare *Evoluția istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizației europene. Basarabia în cadrul imperiului Rus. Sinteză academică, studii, documente și materiale didactice. Partea I*, cifrul 20.80009.0807.36, Program de Stat (2020-2023).

Date despre autor:

Ion CHEPTENE, doctorand, Școala doctorală *Științe Umanistice*; asistent universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: ioncheptene85@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9443-2522

Prezentat la 17.05.2021